

TERESA ROSTOWSKA,
MAGDALENA SPRYSZYŃSKA

MAŁŻEŃSTWO A FUNKCJONOWANIE RODZINY

1. INTERDYSCYPLINARNY CHARAKTER BADAŃ NAD MAŁŻEŃSTWEM

Problematyka małżeństwa jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Pod względem formalnym małżeństwo definiowane jest jako powszechnie „uznany i regulowany przez prawo trwały związek mężczyzny i kobiety zawarty dla utworzenia rodziny” (*Słownik współczesnego języka polskiego*, 1996). Analizując problematykę małżeństwa należy uwzględnić trzy aspekty: *prawny, religijny i społeczny*, w kontekście których pojęcie to może być operacjonalizowane.

W ujęciu prawnym małżeństwo jest prawomocnym związkiem między jednym mężczyzną i jedną kobietą, zaś jako instytucja podlega wielu przepisom i regulacjom prawnym (Kodeks rodzinny i opiekuńczy, 1964). Prawo małżeńskie jest więc zbiorem przepisów prawnych regulujących rozpoczęcie, kontynuację oraz ważność małżeństwa. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (1964) obejmuje: akt zawarcia małżeństwa (art. 1-22 k.r.o.), prawa i obowiązki małżonków (art. 23-30 k.r.o.), prawa i obowiązki majątkowe (art. 31-54 k.r.o.), ustanie małżeństwa (art. 55-61 k.r.o.) oraz aspekt separacji (art. 61 k.r.o.). W ujęciu prawnym, ustalone są warunki zawarcia związku małżeńskiego, a także szereg regulacji stosunków między małżonkami, rodzicami i dziećmi (Tokarczyk, 1999). Małżeństwo to pierwsza i podstawowa forma współżycia ludzkiej pary, która jest podstawą założenia rodziny, spełnia doniosłe funkcje

Prof. dr hab. TERESA ROSTOWSKA – kierownik Zakładu Badań nad Rodziną i Jakością Życia, Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego, ul. Bażyńskiego 4, 80-952 Gdańsk.

Mgr Magdalena Spryszyńska – doktorantka, Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego, ul. Bażyńskiego 4, 80-952 Gdańsk.

względem samych małżonków, potomstwa, jak i względem narodu, społeczeństwa i państwa (Smyczyński, 2009).

W świetle prawa poprzez zawarcie związku małżeńskiego „małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Są zobowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli” (za: art. 23 k.r.o.). Wspólne pożycie, według ustanowień prawnych, stanowi naturalny cel małżeństwa i warunkuje urzeczywistnienie jego treści. Przejawia się ono poprzez wspólne zamieszkanie, wzajemną lojalność małżonków i poszanowanie, uwzględnienie słuszných interesów oraz uczuć drugiej strony, a także wzajemne wsparcie moralne i materialne. Małżonkowie z chwilą zawarcia małżeństwa zobowiązani są również do zachowania wierności. Dopuszczając się zdrady, małżonek łamie przysięgę małżeńską, co niejednokrotnie doprowadza do rozwodu z orzekaniem o winie. Poza tym, małżonkowie mają obowiązek współdziałać dla dobra rodziny poprzez zaspokajanie jej potrzeb, a także poprzez wspólne wychowywanie dzieci. Ich obowiązkiem jest także współpraca na rzecz ich wspólnego gospodarstwa domowego. Wszelkie istotne sprawy rodziny winny być rozstrzygane wspólnie, przez oboje małżonków, a w przypadku braku porozumienia każdy z nich może zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu (za: art. 24 k.r.o.).

Zawarcie małżeństwa jest zatem wiążącą umową dwojga ludzi, odmiennej płci, która przede wszystkim sankcjonuje ich relacje i legitymizuje ich dzieci. To także instytucja społeczna, która powołuje lub odnawia związki powinowactwa, co oznacza, że przez kolejne małżeństwo powstać mogą nowe związki społeczne między każdym z małżonków a członkami rodziny współmałżonka, jak ma to miejsce w rodzinach adopcyjnych czy zrekonstruowanych (Kocik, 2002).

W podejściu teologicznym szczególnie nacisk kładzie się na znaczenie małżeństwa jako sakramentu, który daje łaskę umocnienia więzi małżeńskiej, głębokiej jedności i integracji osobowej, a także łaskę zjednoczenia impulsów ciała i instynktu, siły uczuć i przywiązania (Jan Paweł II, 2000; Gajda, 2000; Gębka, 2003; Kodeks Prawa Kanonicznego, 1983; Laskowski, 1979; May, 2009; Wojtyła, 1962). Małżeństwo jest dynamicznym procesem, który realizuje się stopniowo. Małżonkowie, działając wspólnie, realizują przez to siebie (Wojtyła, 1962). Warunki powstania ważnego małżeństwa, jak również przeszkody w jego zawarciu, w ujęciu religijnym określa Kodeks Prawa Kanonicznego (1983), według którego najważniejszymi celami każdego małżeństwa winny być miłość i prokreacja oraz wzajemna pomoc małżonków. Prawo kanoniczne wprowadziło obowiązek ceremonii ślubnej w Kościele, podczas

której dokonany zostaje akt zawarcia związku małżeńskiego. Od tej pory małżonkowie połączeni są nierozzerwalnym węzłem aż do śmierci jednego z nich. Należy zaznaczyć, iż Kościół katolicki uznaje jedynie małżeństwa monogamiczne, które dochowują sobie wzajemnej wierności, a pożycie seksualne jest wyrazem jedności kobiety i mężczyzny połączonych właśnie sakramentem małżeństwa. Zdaniem May (2009), małżeństwo jest stałym fundamentem, na którym zbudowana jest rodzina, dzięki takim elementom, jak: afirmacja osoby, czynienie zdolnym do miłości, dawanie życia i uświęcanie. Może być ono rozpatrywane jako: przymierze, powołanie, Kościół domowy lub też jako wspólnota życia i miłości (Gębka, 2003).

Rozpatrując problematykę małżeństwa w kontekście społecznym, należy rozgraniczyć perspektywę socjologiczną i psychologiczną, gdyż podejścia te zwracają uwagę na nieco inne kwestie życia małżeńskiego, jako przedmiot badań naukowych, oraz przypisują tym kwestiom nieco inną wagę, gdy chodzi o priorytety uznawane przez małżonków. Wiele ujęć socjologicznych traktuje małżeństwo jako instytucję, która ukierunkowuje ludzkie działania, ale do pewnego stopnia ogranicza swobodę człowieka, stanowi ogólnie akceptowaną drogę osiągnięcia istotnych celów społecznych (Kirkpatrick, 1955 za: Tyszka, 1988), wprowadza normatywny porządek, ukazuje wzory i normy postępowania, a także wyznacza role społeczne, ważne dla danej grypy (Eisenstadt, 1968; Szczepański, 1963; Veblen, 1971). Socjologiczne zatem ujęcie małżeństwa przejawia się głównie w prawach i obowiązkach o charakterze instytucjonalnym (Adamski, 1982), a także w jego cechach, funkcjach (zadaniach), jakie małżonkowie winni wypełnić wobec siebie nawzajem, wobec krewnych, społeczeństwa, kultury, religii (Kotlarska-Michalska, 1993, 1998). W obrębie zainteresowań badawczych socjologów znajdują się również kryteria doboru małżeńskiego (bez aspektu osobowościowego, psychologicznego) oraz czynniki trwałości małżeństwa. W podejściu socjologicznym ważnym aspektem jest także dążenie do uznania pewnej autonomii instytucji małżeństwa, oraz spoglądanie na ten związek w oderwaniu od rodziny jako całości, gdyż zazwyczaj rozpoczyna się ono wcześniej i trwa dłużej niż rodzina (rozumiana w sensie pełnienia ról rodzicielskich) (Kotlarska-Michalska, 1998).

Zdaniem Saxtona (1977 za: Kotlarska-Michalska, 1998), małżeństwo posiada trzy charakterystyczne cechy: legalizację kontaktów seksualnych małżonków przez pewną formę kontraktu – świecką lub religijną; publiczne zawarcie związku oraz małżeński podział obowiązków. Idąc dalej, małżeństwo jest powołane do tworzenia rodziny, w obrębie której realizuje pewne zadania i pełni określone funkcje, w tym rodzinne i małżeńskie (Kotlarska-Michalska, 1998). Janiszewski (1986) wymienia takie funkcje małżeństwa, jak: erotyczna,

seksualna (prokreacyjna), ekspresji uczuciowej, egzystencjalna, samorealizacyjna. Autor ten analizuje także rodzinę i małżeństwo jako związek, który może być genetyczny, strukturalny (małżeństwo jako podstawowy element struktury rodziny), organizacyjny (czynności małżeńskie istnieją w ramach rodziny) oraz ideologiczny (oceny życia małżeńskiego i rodzinnego współwystępują ze sobą).

W literaturze socjologicznej szczególnie akcentowany jest społeczny charakter małżeństwa. Widoczny jest on w każdym społeczeństwie, bez względu na kulturę. W każdym przypadku oznacza to rozpatrywanie małżeństwa w kontekście innych grup społecznych. Wyraźną manifestacją społecznego charakteru małżeństwa jest publiczna forma zawarcia związku, w formie towarzyszącego mu obrzędu religijnego lub świeckiego (tamże). Ciekawy jest fakt, iż w każdej kulturze zawarcie małżeństwa jest ceremonią publiczną. Najmniejszą publiczność stanowią świadkowie oraz społecznie ustanowiona instytucja, udzielająca ślubu (urzędnik, wódz, duchowny). Zwykle w zaślubinach uczestniczy znacznie więcej osób (np. krewni, bliscy znajomi) (Adamski, 1982; Szlendak, 2011).

W niniejszej pracy główny nacisk położono na aspekt psychologiczny funkcjonowania pary małżeńskiej. W tym ujęciu małżeństwo nie jest rozumiane jako instytucja, lecz jako dynamicznie rozwijająca się wspólnota, dzięki której jednostki mają możliwości zrealizować swoje oczekiwania, zaspokajając potrzeby własne i partnera (Ryś, 1999). Małżeństwo rozpatrywane jest jako „jedność dwu różnych indywidualności, dwu niepowtarzalnych osobowości, które decydują się dalsze życie spędzić razem” (Ziemska, 1979, s. 53). Jest to „suma dwu elementów, nowa całość, w której małżonkowie wzajemnie na siebie oddziałują, a oddziaływanie to ma charakter sprzężeń zwrotnych. Aby je opisać nie wystarczy określić osobno męża, osobno żonę, ale trzeba też pokazać to, co się dzieje między nimi, a więc wzajemne oczekiwania, postawy, odniesienia emocjonalne i sposób porozumiewania się” (Braun-Gałkowska, 1992, s. 19). Małżeństwo ma swój początek w publicznej deklaracji dobrowolności i jedności nawiązanego układu heteroseksualnego, ukazanej w formie obietnicy trwałości związku przez całe życie (Chmielewska, 2011; Nęcki, 1990).

Psychologowie zajmujący się tematyką małżeństwa rozpatrują małżeństwo w kategoriach relacji interpersonalnych. Opisują nie tylko relacje, jakie zachodzą między małżonkami, ale wskazują także na: ich stosunek do dzieci i reszty rodziny, potrzeby, oczekiwania, uczucia, osobowość, temperamento, sposoby komunikowania się, style wychowania, sposoby pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich (Tokarczyk, 1999).

Małżonkowie, aby mogli w sposób odpowiedzialny, dojrzały i zgodny z oczekiwaniami społecznymi wywiązywać się ze społecznie nadanych im ról i zadań, powinni uzgodnić ważniejsze kwestie dotyczące ich życia partnerskiego i rodzinnego, potrafić realistycznie oceniać sytuacje społeczne, komunikować się w sposób jednoznaczny i z poszanowaniem godności partnera, powinni posiadać zdolność pójścia na kompromis, dostrzegać potrzeby małżonka, powinna cechować ich zdolność do empatii, okazywania miłości, przebaczenia, kontrolowania swoich uczuć i emocji, powinni charakteryzować się również adekwatną samooceną, autonomią moralną i spójnym systemem wartości (Rostowska, 1995; Rostowski, 1987, 2003).

Kształtowanie ról małżeńskich, podobnie jak uczenie się roli związanej z płcią, dokonuje się głównie w rodzinie poprzez obserwację oraz identyfikację z rodzicem tej samej płci, uczenie się odpowiedzialnej i dojrzałej miłości; nabywanie wzorów ról małżeńskich i więzi małżeńskiej; kształtowanie postaw i wzorów zachowań właściwych dla roli męża i żony (Bańka, 2005; Rostowska, 1995).

Rola rodzicielska w ujęciu rozwojowym jest kontynuacją roli związanej z płcią i ról małżeńskich. Ziemska (1979) definiuje rolę rodzicielską jako nabytą strukturę poznawczo-dążeńiowo-afektywną, ukierunkowującą zachowanie się rodziców wobec dziecka. Rodzicielstwo jest ważnym czynnikiem stabilizującym życie człowieka, jako dojrzałego społecznie akceptowanego i o określonym statusie członka danej społeczności. Okoliczność ta ma szczególne znaczenie dla żon, których macierzyństwo jest określane jako najważniejsza rola życiowa. Podkreślić jednak należy, że rola rodzica jest także wysoko ceniona przez mężczyzn, dla których spełnienie się w roli ojca jest największym pragnieniem.

Znaczenie roli rodzicielskiej w życiu wielu kobiet i mężczyzn potwierdzają podejmowane przez nich starania, wysiłki i koszty ponoszone w sytuacji, gdy nie mogą mieć dzieci, a bardzo tego pragną (Rostowski, 1987).

W rolach rodzicielskich można wyróżnić pewne zachowania wspólne dla obojga rodziców, ale istnieją również i takie, które są charakterystyczne dla roli matki bądź ojca. Zgodnie z tradycją wielu pokoleń, rola matki polega nie tylko na współuczestniczeniu w poczęciu dziecka i jego urodzeniu, ale leży także u podstaw starań o jego prawidłowy rozwój, wychowanie i opiekę nad nim. Od matki oczekuje się większej niż od ojca ekspresji uczuć, serdeczności, ciepła, wyrozumiałości oraz wprowadzenia dziecka w krąg szerszej rodziny i tradycji. Pozycja ojca w rodzinie tradycyjnej (patriarchalnej) była silnie ugruntowana. Był on odpowiedzialny, przede wszystkim, za warunki bytowe rodziny. Jego rola polegała głównie na utrzymywaniu rodziny i repre-

zentowaniu jej na zewnątrz, miał uczyć dzieci stanowczości, odpowiedzialności i wskazywać na znaczenie w życiu człowieka systemu wartości, a także zapewnić rodzinie poczucie bezpieczeństwa i stabilność ekonomiczną (Rostowska, 2008).

W związku z upowszechnianiem się większej aktywności zawodowej kobiet zachodzi potrzeba reorganizacji życia rodzinnego i podziału obowiązków polegających na tym, że mężczyzna w większym stopniu niż uprzednio musi uczestniczyć nie tylko w pracach domowych, ale też w bezpośredniej opiece nad dziećmi. Mimo tej pomocy, większość funkcji opiekuńczo-wychowawczych w dalszym ciągu przypada kobiecie (Harwas-Napierała, 2003; Matuszewska, 2003; Plopa, 2008; Rostowska, 1995, 2008).

Podsumowując przedstawione wyżej rozważania na temat psychologicznych ujęć związku małżeńskiego, najbardziej wyczerpująca zdaje się być definicja zakładająca, że „małżeństwo to szczególna grupa społeczna, tzw. diada, składająca się z dwóch osób niekrewnych odmiennej płci, należących do tego samego pokolenia, pozostających w trwałej bezpośredniej styczności i połączonych osobistą więzią uczuciową” (Ziemska, 1979, s. 56). Dojrzałość do małżeństwa, a także jakościowe różnice i podobieństwa między żoną i mężem rozpatrywane są w obrębie wymiarów: miłości, intymności, więzi emocjonalnej, podobieństwa zachowania się, pożycia seksualnego, stosunku wobec dzieci (Rostowska, 2003, Rostowski, 1986, 1987; Rostowski, Rostowska, 2014). Podkreślić również należy, że na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci powstało wiele koncepcji teoretycznych, dotyczących szeroko rozumianego szczęścia małżeńskiego oraz wyjaśniających uwarunkowania funkcjonowania par małżeńskich.

2. PODOBIEŃSTWO PARTNERÓW JAKO KRYTERIUM DOBORU MAŁŻEŃSKIEGO

Jedną z najważniejszych decyzji życiowych człowieka jest wybór partnera życiowego-współmałżonka. To właśnie z nim tworzona będzie przyszła rodzina.

Spośród wielu kryteriów wyboru partnera życiowego najczęściej opisywanym w literaturze przedmiotu, a przede wszystkim warunkującym prawidłowy rozwój przyszłego związku, jest kryterium podobieństwa. Powszechnie znana prawidłowość, mówiąca o tym, że „podobni są dla siebie bardziej atrakcyjni” lub „podobni się przyciągają”, ma swoje uzasadnienie w wielu badaniach dotyczących właśnie teorii podobieństwa (Rostowski, Rostowska, 2014). Teoria ta została zapoczątkowana pod koniec lat trzydziestych XX wieku przez

takich autorów, jak Jones, Richardson i Terman (za: Rostowski, Rostowska, 2014), po czym nastąpił znaczny wzrost badań w tym zakresie, który trwa do dziś. Wyniki wspólne dla tychże badań ukazują, iż podobni do siebie małżonkowie (partnerzy związków romantycznych) tworzą bardziej stałe, lepiej przystosowane i szczęśliwsze związki niż partnerzy do siebie niepodobni (za: Rostowski, Rostowska, 2014).

Problematyka podobieństwa partnerów występuje w ujęciach i kontekstach różnych założeń, np. w teorii społecznej wymiany lub w teoriach sprawiedliwości. Warto jednak zaznaczyć, iż nie zawsze spostrzegane przez partnerów podobieństwo, faktycznie występuje w danym momencie. Prowadzi to do wniosku, że należy odróżnić podobieństwo faktyczne od podobieństwa przyjmowanego (zakładanego, spostrzeganego) (za: Rostowski, Rostowska, 2014). Okazuje się np., iż wzajemnie lubiące się osoby mają tendencję do spostrzegania u siebie nawzajem większej ilości podobnych cech, postaw lub zachowań, niż to w rzeczywistości ma miejsce (Berscheid, Walster, 1978 za: Rostowski, Rostowska, 2014). Poza tym, istnieje tendencja, że małżonkowie spostrzegają się jako bardziej podobni do siebie nawzajem, niż tak faktycznie jest, zaś przyjmowane podobieństwo może być różne w zależności od stopnia zadowolenia małżeńskiego (Byrne, Blaylock, 1965 za: Rostowski, Rostowska, 2014).

W świetle badań okazuje się, iż partnerzy związków romantycznych dobiegają się na zasadzie podobieństwa pod wieloma względami. Są oni do siebie podobni w zakresie cech demograficznych, takich jak wiek i wykształcenie (Heath i in., 1985; Mare, 1991; Watkins, Meredith, 1981); cech psychologicznych, takich jak osobowość i inteligencja (Caspi, Herbner, 1990; Caspi, Herbner, Ozer, 1992; Guttman, Zohar, 1987; Watkins, Meredith, 1981; Zonderman, Vandenberg, Spuhler, Fain, 1977); charakterystyki fizycznej, np. atrakcyjności (Feingold, 1988; Murstein, 1980; White, 1980) oraz cech charakteru (Izard, 1960; Stagner, 1974).

Małżeństwo jest związkiem dynamicznym, stale rozwijającym się i zmieniającym na bazie codziennych doświadczeń. Fakt ten sprawić może, iż z czasem partnerzy stają się do siebie bardziej podobni, np. w zakresie reakcji emocjonalnych (Anderson, Keltner, John, 2003). Ta skłonność, która ukazuje podobieństwo w danym momencie czasowym, nazywa się *konwergencją* (*convergence*) (za: Gonzaga, Campos, Bradbury, 2007). Jest to swoista tendencja stawania się dwóch indywidualności (diady, małżonków, partnerów) bardziej do siebie podobnych w danym czasie, momencie. Owo znaczenie podobieństwa partnerów w określonym momencie czasu wydaje się mieć pozytywne skutki dla funkcjonowania związku i wzajemnych relacji między małżonkami

(Gonzaga, Campos, Bradbury, 2007). Z wcześniejszych doniesień badawczych wnioskowano, że podobieństwo partnerów względem osobowości, postaw i wartości zwiększa atrakcyjność i zadowolenie ze związku (Byrne, 1971; Burlison, Denton, 1992). Stwierdzono również, że podobieństwo między partnerami przyciąga ich do siebie (Klohnen, Luo, 2003), powoduje wzrost poczucia bycia lepiej rozumianym przez partnera (Gattis, Berns, Simpson, Christensen, 2004; Murray, Holmes, Bellavia, Griffin, Dolderman, 2002), natomiast podobieństwo w zakresie cech osobowości pozwala przewidzieć większą satysfakcję z wzajemnych relacji (Acitelli, Kenny, Weiner, 2001; Russell, Wells, 1991).

Anderson, Keltner i John (2003) wskazali na korzyści relacyjne płynące dla związku z podobieństwa emocjonalnego partnerów. Jedną z nich jest fakt, iż podobieństwo doświadczeń emocjonalnych ułatwia partnerom zrozumienie wzajemnych stanów emocjonalnych (Hatfield, Cacioppo, Rapson, 1994; Keltner, Kring, 1998). Druga korzyść to taka, że podobieństwo reakcji emocjonalnych sprawia, iż każdy z partnerów podkreśla, że jego/jej emocje są ważne dla współpartnera (LaFrance, Ickes, 1981; Locke, Horowitz, 1990). To sprawia, że podobieństwo emocjonalne partnerów pozwala przewidzieć i ocenić jakość ich wzajemnej relacji (Gonzaga, Campos, Bradbury, 2007).

Zdaniem Rostowskiego (1987), na poziom jakości funkcjonowania związku ważny wpływ ma podobieństwo małżonków w zakresie takich wymiarów, jak: wzajemna miłość, więź emocjonalna, intymność, podobieństwo zachowania, satysfakcja seksualna oraz postawa wobec dziecka. Okazuje się, iż zgodność między partnerami oraz poziom przypisywanej jej wartości dodatkowo w zakresie każdego z wyżej wymienionych wymiarów występuje u małżonków z bardzo dobranych małżeństw. Natomiast niezgodność między partnerami w zakresie tych wymiarów jest charakterystyczna dla małżeństw bardzo niedobrych, z wyjątkiem intymności i satysfakcji seksualnej (partnerzy z małżeństw bardzo niedobrych są ze sobą zgodni – wartość ujemna – względem tych wymiarów) (Rostowski, 1987; Rostowski, Rostowska, 2014).

Jaka jest zatem użyteczność, czyli znaczenie i funkcje podobieństwa partnerów? Z powyższych badań wynika, iż podobieństwo między partnerami zwiększa ich wzajemną atrakcyjność oraz jakość funkcjonowania ich związku. Poza tym, im większe podobieństwo małżonków, tym wyższa wzajemna ocena każdego z partnerów związku, wyższy stopień zadowolenia, przystosowania i szczęścia, czyli wyższa jakość małżeńska (Lewis, Spanier, 1979 za: Rostowski, Rostowska, 2014). W kontekście tych rozważań zasadne wydaje się stwierdzenie, że aspektem podobieństwa między partnerami należałoby się zająć nieco szerzej, poprzez chociażby wyróżnienie jego funkcji. Wymienić

tu należy przede wszystkim następujące funkcje: rozumienia, wzmocnienia, motywacyjną, walidacyjną, uznania i efektywności (Rostowski, Rostowska, 2014). Wymienione funkcje mają wyraźne podstawy teoretyczne.

Źródłem funkcji wzmocnienia jest teoria uczenia się. Według niej podobieństwo między partnerami związków romantycznych jest bardzo ważną i liczącą się kategorią wzmocnienia, czyli nagrody. W trakcie swojego rozwoju jednostka uczy się takich zachowań, które pozwolą jej minimalizować kary a maksymalizować nagrody. Podobieństwo dwóch osób prowadzi zatem do wzajemnej atrakcyjności (a niebawem być może i miłości, lubienia), co w efekcie wzbudza w nich uczucia pozytywne, a to niewątpliwie ma charakter nagradzający dla każdej z nich (Rostowski, Rostowska, 2014).

Funkcja motywacyjna, jak sama nazwa wskazuje, wywodzi się z teorii motywacji oraz teorii poznawczej (np. koncepcja równowagi Heidera, koncepcja dążenia do symetrii, teoria równowagi Newcomba) (za: Rostowski, Rostowska, 2014). Według tych koncepcji, podobieństwo partnerów jest traktowane jako pewna kategoria motywacji, która skłania partnerów do przebywania ze sobą, lubienia się, darzenia miłością, łączenia się w pary. Motyw zatem warunkuje wzajemną atrakcyjność partnerów. Dodatkowo, podobieństwo partnerów rozpatrywane w kontekście zdolności poznawczych pociąga za sobą również podobieństwo w zakresie opinii, ocen i sądów wydawanych o partnerze. Idąc tym tokiem myślenia, jednostki lubią tych, którzy są do nich podobni, czyli bardziej zgodni z ich opiniami. W przypadku wystąpienia rozbieżności pomiędzy postawami partnerów, pojawić się może stan napięcia między nimi (Rostowski, Rostowska, 2014).

Podobieństwo partnerów w zakresie relacji interpersonalnych wiąże się również z funkcją rozumienia drugiego człowieka – partnera, małżonka. Ten kontekst ujmowania podobieństwa sprawia, że jednostka przypisuje większą wartość, pozytywniej ocenia i bardziej lubi te osoby, które potrafi jasno i przejrzyście zrozumieć. Partnerzy podobni do siebie, w chwili poznawania się, pozytywniej oceniają i wyżej wartościują osoby do siebie podobne niż niepodobne, gdyż są dla siebie bardziej zrozumiali, „czytelni”, „przejrzyści” (Rostowski, Rostowska, 2014).

Kolejna funkcja podobieństwa występującego między partnerami związków interpersonalnych to funkcja walidacyjna. Najpełniej przedstawiona została w kontekście teorii rzeczywistości społecznej Festingera. Widoczna jest ona głównie w powstawaniu i utrwalaniu się wzajemnej atrakcyjności partnerów oraz we wzajemnej zgodności poglądów i opinii. Proces walidacji w znacznym stopniu zależny jest od rzeczywistości społecznej, stąd następuje porównywanie się z innymi ludźmi, a wszelkie „ważne” i „poprawne” poglądy są

znaczące wtedy, gdy są podobne do poglądów innych, tu: partnera. Festinger zaznacza, iż aby jednostka mogła formułować swoje opinie i postawy, musi mieć jakiś punkt odniesienia w grupie, w której funkcjonuje. W związku interpersonalnym proces walidacji przebiega prawidłowo wtedy, gdy partnerzy są do siebie podobni. Niewątpliwie, pomoże to im sprawniej osiągać wspólne cele oraz tworzyć i adekwatnie określać rzeczywistość, którą razem stanowią (Rostowski, Rostowska, 2014). Podobieństwo do partnera wpływa na jednostkę pozytywnie, gdyż daje jej poczucie akceptacji (afiliacji, uznania) ze strony partnera. Dzieje się to głównie z powodu posiadania z partnerem wspólnych właściwości, co sprawia, że jednostka nie musi zbytnio zabiegać o akceptację partnera oraz ma poczucie, że partner ją lubi. Natomiast funkcja efektywności wiąże się z wewnętrzną potrzebą jednostki dotyczącą rozwoju, zaznajomienia się ze środowiskiem oraz osiągnięć podejmowanych wysiłków. Partnerzy związków małżeńskich, którzy są do siebie podobni, częściej niż niepodobni, mają poczucie kompetencji w dziedzinach, na których koncentrują się podejmowane przez nich wysiłki. Poza tym, na atrakcyjność i poziom funkcjonowania związku małżeńskiego pozytywniej wpływa świadomość osiągnięcia pożądanego poziomu kompetencji, czyli efektywności (Rostowski, Rostowska, 2014).

Na podstawie powyższych rozważań można wywnioskować, że podobieństwo jako kryterium wyboru współmałżonka, ma istotne znaczenie dla jakości tworzonego związku. Podobieństwa w zakresie wieku, wykształcenia, cech osobowości, charakteru, atrakcyjności fizycznej, zachowania, reakcji emocjonalnych w danym momencie czasu oraz poszczególnych wymiarów dobranego małżeństwa, zazwyczaj dodatnio wpływają na subiektywne odczuwanie zadowolenia ze związku. Kluczowym znaczeniem dla wyjaśnienia, dlaczego podobieństwo między partnerami związków interpersonalnych ma korzystne oddziaływanie, jest ukazanie jego użyteczności czy też funkcji.

3. MAŁŻEŃSTWO JAKO PODSYSTEM RODZINY

Myśląc o parze małżeńskiej w kategoriach wzajemnej relacji i interakcji, problematykę małżeństwa należy rozpatrywać nie tylko w kontekście relacji zachodzących w tej diadzie, ale również z odniesieniem do rodziny jako całości. Jednym z wielu podejść teoretycznych do badań problemów rodzinnych jest podejście systemowe, wywodzące się od ogólnej teorii systemów von Bertalanffy'ego (1984), które na gruncie problematyki rodzinnej zostało rozwinięte przez Minuchina (1974) – twórcę strukturalnej teorii rodziny, oraz

przez Bowena (1978) – autora teorii systemów rodzinnych. Systemowe ujęcie rodziny znalazło się także w wielu znaczących rozważaniach w polskiej literaturze psychologicznej (m.in. Braun-Gałkowska, 1992; Czabała, 1988; De Barbaro, 1994, 1999; Grzesiuk, 1987, 1994; Namysłowska, 2000; Ostoja-Zawadzka, 1994; Plopa, 2008; Radochoński, 1980, 1984, 1986; Rostowska, 2008; Ryś, 2001; Tryjarska, 1998; i in.). Rodzina ujmowana jest tu jako system, czyli zespół różnych elementów wzajemnie ze sobą powiązanych oraz na siebie oddziałujących, stanowiących całość pod pewnym względem. Rodzina jest systemem o określonej strukturze, która jest podtrzymywana przez zasady uniwersalne i zwyczajowe. Składa się ze wzajemnie od siebie zależnych osób, które dzielą historię, przeżywają jakiś stopień emocjonalnej więzi, wprowadzają strategie interakcji potrzebne poszczególnym członkom rodziny i grupie jako całości (Plopa, 2008).

Analizując rodzinę w ujęciu systemowym, należy uwzględnić charakterystyczne dla niej pojęcia, tj. całościowość, cyrkularność, ekwifinalność i ekwipotencjalność. *Całościowość* ukazuje, że system rodzinny jest integralną strukturą, całością, którą można porównać z żywym organizmem (Minuchin, 1974). Aby go poznać, należy globalnie spojrzeć na funkcjonowanie wszystkich członków rodziny, jako elementy systemu rodzinnego, oraz na rodzinę jako całość, gdyż każdy system jest rezultatem interakcji pomiędzy jego elementami. *Cyrkularność* traktowana jest jako przyczynowość kołowa, bez widocznego początku i końca. Istotna jest tu kwestia, że członkowie rodziny oddziałują na siebie za pomocą sprzężeń zwrotnych, ich zachowania wzajemnie się wzmacniają, a to może sprawiać trudność w ustaleniu, co było przyczyną a co skutkiem. Istotne jest zatem zwrócenie uwagi na „tu i teraz”. *Ekwifinalność* daje możliwości osiągnięcia podobnych rezultatów końcowych przy wychodzeniu z różnych stanów początkowych, zaś *ekwipotencjalność* – odpowiada za doprowadzanie podobnych startów początkowych do zupełnie różnych skutków (Bradshaw, 1994).

W aspekcie rozumienia rodziny wspomniani już Minuchin (1974) i Bowen (1978) odwołują się do powtarzających się wzorów wzajemnych odniesień członków rodziny wobec siebie nawzajem, które regulują ich zachowania i podtrzymują system. Należy podkreślić, iż w każdej rodzinie z czasem ustalają się względnie stałe układy emocjonalnych odniesień między członkami, czyli ich sposób komunikacji oraz wzajemne oddziaływanie (Fajkowska-Stanik, 2001; Tyszkowa, 1991), które to Bowen (1978) nazywa wzorami relacyjnymi, a Minuchin (1974) – strukturą rodziny. Według Minuchina (1974), o wzorach wzajemnych interakcji rodzinnych decydują podsystemy

oraz granice między nimi, zaś według Bowena (1978) – poziom dyferencjacji „Ja” (zróźnicowania „Ja”) (Harwas-Napierała, 1990).

Z założeń teorii systemowej wynika, że w rodzinie wszyscy jej członkowie tworzą różne podsystemy (Minuchin, 1974), np. podsystem rodziców, podsystem dzieci, podsystem małżeński. Ich funkcją jest podtrzymanie różnorodności systemu, gdyż każdy podsystem ma inne zadania i oczekiwania wobec pozostałych członków i podsystemów rodziny. Każdy członek rodziny może równocześnie należeć do różnych podsystemów, np. małżeńskiego czy podsystemu rodzic–dziecko. Każdy podsystem ma inny poziom władzy, a jego członkowie uczą się różnych umiejętności oraz wchodzą w odmienne komplementarne relacje (Kaleta, 2011). Charakterystyczną cechą dla podsystemów rodzinnych są granice, których zadaniem jest regulowanie wzajemnych interakcji i zachowań obowiązujących w różnych podsystemach (Simon, Stierlin, 1998) oraz regulowanie przepływu informacji, rodzaju aktywności, dostępu do pozostałych członków rodziny (Radochoński, 1986). Aby podsystem funkcjonował właściwie, powinien mieć jasno wytyczone, niezbyt sztywne granice (Minuchin, 1974). Powinny one „umożliwiać członkom poszczególnych podsystemów spełnianie należnych im funkcji, bez niepotrzebnych zakłóceń ze strony członków innych podsystemów” (de Barbaro, 1999, s. 48), ale także powinny być na tyle przepuszczalne, aby możliwe było komunikowanie się z pozostałymi członkami rodziny. Przy granicach sztywnych (inaczej: niezaangażowanych) utrudnione jest wzajemne porozumiewanie się członków rodziny oraz wzajemne troszczenie się o siebie. Granice zamazane (inaczej: splątane) zauważyć można przy zmniejszającym się dystansie i zróźnicowaniu pomiędzy poszczególnymi podsystemami, dlatego szczególnie ważne jest dbanie o to, aby diada rodzicielska oraz dzieci tworzyły dwa odrębne podsystemy (Kaleta, 2011).

Dzięki organizacji w systemie rodzinnym podsystemów i granic między nimi, wytwarza się możliwość kształtowania się w jednostce samookreślenia. Z teorii systemów rodzinnych Bowena (1978) wywodzi się koncepcja *różnicowania „Ja”*, poprzez którą osoba jednocześnie dąży do indywidualizacji (poziom intrapsychiczny) i do wspólnoty (poziom interpersonalny). Jest to swego rodzaju osiągnięcie dojrzałości, rozumianej jako proces dochodzenia do samookreślenia się oraz utrzymania pewnej homeostazy pomiędzy własną ekspresją emocjonalną a życiem w rodzinie (wspólnocie). Oprócz osiągnięcia zdolności rozróżniania pomiędzy uczuciami własnymi a intelektem, autonomiczna już jednostka musi także umieć doświadczać z innymi osobami poczucia intymności i wspólnoty, kontrolując przy tym dystans i granice. Dzięki osiągnięciu tych zdolności, jednostka staje się osobą o właściwie *zróźnicowanym „Ja”*,

posiada zdolność utrzymywania równowagi między uczuciami własnymi a procesami poznawczymi, a także nie poddaje się presji otoczenia (Bowen, 1978; Goldenberg, Goldenberg, 2006). Dzięki granicom tworzonym między podsystemami, określić można także typ rodziny, który odpowiednio wyznacza wzory relacyjne, wynikające z poziomu *zróźnicowania* „Ja” w danym typie rodzin, oraz mechanizmy wpływu rodziny na funkcjonowanie społeczne (Kaleta, 2011). Rodzina *funkcjonalna* stwarza najlepsze warunki rozwoju różnych umiejętności interpersonalnych każdego członka rodziny, granice między systemami są elastyczne, dzięki czemu istnieje możliwość bezpiecznego komunikowania się z pozostałymi członkami rodziny. Rodzina *uwikłana* charakterystyczna jest dla systemów o nadmiernie przepuszczalnych granicach (uwikłanych, splątanych), poprzez które ograniczona jest swoboda funkcjonowania członków rodziny na rzecz ich wzmożonej kontroli, co wzmaga poczucie niejasności co do ról, pozycji i odpowiedzialności pozostałych członków. Rodzinę *niezaangażowaną* zaś charakteryzują zbyt sztywne, nieprzepuszczalne granice, które uniemożliwiają prawidłową komunikację w rodzinie i wzajemne wsparcie (Goldenberg, Goldenberg, 2006; Kaleta, 2011; Minuchin, 1974; Namysłowska, 2000; Płopa, 2008; Tryjarska, 1998).

Jak już wcześniej wspomniano, w ujęciu systemowym małżeństwo rozumiane jest jako podsystem rodziny. Traktuje się je jako diadę, czyli związek dwóch osób. Małżonkowie tworzą przede wszystkim podsystem małżeński, ale jednocześnie także podsystem rodzicielski. Każde małżeństwo, w ciągu całego czasu jego trwania, stale się zmienia. Niewątpliwie każdy związek małżeński jest jedyny w swoim rodzaju oraz ma niepowtarzalny charakter. Jednak w przebiegu interakcji każdy związek przechodzi przez pewne etapy, które są wspólne dla większości par. Według Modelu Interakcji Małżeńskich (Sherwood, Scherer, 1975), jest to ciąg dwóch typów (etapów) interakcji. W pierwszym etapie dochodzi do wzajemnego uzgadniania oczekiwań oraz wyjaśnienia co do pełnienia określonych ról w związku przez każdego z małżonków, aż do momentu stabilizacji. W drugim etapie następuje albo zmiana sytuacji rodzinnej, kiedy to wcześniejsze ustalenia wymagają renegocjacji, albo dostrzeżenie pewnej niezgodności podejmowanych zachowań współmałżonka z oczekiwaniami wcześniej ustalonymi. Dlatego też charakter interakcji małżeńskich jest cyrkularny, co oznacza ponowną wymianę wzajemnych informacji i oczekiwań oraz ponowne uzgadnianie ról każdego z małżonków w stosunku do nowej sytuacji. Małżonkowie mogą zaakceptować zmiany, co wiąże się z ponowną renegocjacją ról i wymianą informacji. Mogą także ich nie zaakceptować, co daje im dwa wyjścia: albo zakończyć związek, albo

odrzuć możliwość przyjęcia zmian i powrócić do tego „jak było dawniej”, co również prowadzi do dezintegracji ich związku.

Na podstawie omawianego powyżej modelu Sherwooda i Scherera (1975) wnioskuje się, że związek małżeński przez cały okres swojego trwania podlega ciągłym przemianom, a wzajemne relacje pomiędzy małżonkami stale ewoluują, co oznacza niekończące się negocjacje w zakresie wypełniania roli żony i roli męża (Walczak, 2003). Dzieje się tak głównie dlatego, iż każdy związek małżeński przechodzi przez pewne fazy. Willi (1996) opisuje cztery fazy życia małżeńskiego, a także przypisuje im normatywne kryzysy rozwojowe. Należy zaznaczyć, iż dla małżonków przejście z jednej fazy do drugiej jest sytuacją trudną, która w sposób przejściowy zaburza dotychczasowy stan równowagi i bezpieczeństwa.

Pierwsze lata trwania małżeństwa to dwie fazy: *faza tworzenia stabilnego związku* oraz *faza realizacji i rozwoju małżeństwa*, inaczej zwana *fazą rozbudowy i samostabilizacji małżeństwa*. Jest to początek związku małżeńskiego. Rozpoczyna się zatem podejmowanie nowych zadań, następuje określanie wspólnych wartości, wypracowywanie ról związanych z podziałem obowiązków (np. domowych) oraz wzajemnych oczekiwań, a także zmiana relacji z własną rodziną generacyjną i innymi ludźmi. Z czasem następuje podjęcie się nowych ról: najpierw żony/męża, a następnie matki/ojca. W związku z urodzeniem się dziecka (dzieci) więź małżeńska przeobraża się już w więź rodzinną. Zadania rozwojowe, jakie stają przed związkiem z chwilą pojawienia się potomstwa, dotyczą konieczności ponownego ustalenia nowego podziału ról, planów i celów życia rodzinnego.

Trzecia faza życia małżeństwa przypada na okres wieku średniego, stąd też jego nazwa – *małżeństwo wieku średniego* lub „pustego gniazda”. Jest to czas, w którym – po okresie rodzicielstwa i wychowywania potomstwa – ponownie w centrum zainteresowania jest diada małżeńska. Jej zadaniem jest odnalezienie tego, co nadal łączy współmałżonków i co pozwala na ponowną identyfikację z małżeństwem. Natomiast ostatnia faza życia małżeństwa, wyróżniona przez Willego (1996), to *małżeństwo wieku podeszłego*, inaczej zwana *fazą starości*. Ma tutaj miejsce dokonywanie bilansu życia, godzenie się ze zmianami w swoim wyglądzie i spadkiem sprawności fizycznej. Fazie tej towarzyszą lęki przed chorobą i śmiercią, zarówno własną, jak i partnera. Następuje akceptacja tego etapu życia, własnych ograniczeń, co może zbliżyć małżonków do siebie.

W trakcie przechodzenia między wyżej opisanymi etapami małżeństwo napotyka na swojej drodze pewne konflikty i kryzysy, które są nieuchronne i naruszają *status quo* każdego małżeństwa (Caplan, 1960). Ich konstruktywne

rozwiązywanie polega na wypracowaniu przez małżonków nowego układu stosunków (Adamczak, 1992; Bandura-Madej, 1996; Bomba, 1994). Kryzys jest nieuchronny i musi być przezwyciężony, aby małżeństwo mogło dalej się rozwijać. W przeciwnym razie małżeństwo albo zatrzyma się w rozwoju, albo się rozpadnie. Willi (1996) wymienia normatywne kryzysy rozwojowe, które są nieodłącznie związane z dynamiką życia małżeńskiego i rodzinnego, tj.: kryzys komplementarności (pomiędzy I i II fazą życia małżeństwa), kryzys pierwszego dziecka (pomiędzy II i III fazą życia małżeństwa), kryzys identyfikacji z małżeństwem oraz syndrom pustego gniazda (pomiędzy III i IV fazą życia małżeństwa) i ostatni kryzys – choroba i śmierć współmałżonka (po IV fazie życia małżeństwa). Poza wymienionymi należy również wspomnieć o kryzysach specyficznych, endogennych, które wynikają z patologicznych wzorców rodzinnych współmałżonków (np. przemoc w rodzinie, alkoholizm i in.), oraz o kryzysach losowych, niezależnych i nieprzewidywalnych (np. utrata pracy, przedwczesna śmierć dziecka lub współmałżonka) (Fraser, 1989).

Podsumowując kwestie dotyczące czynników warunkujących jakość życia małżeńskiego oraz roli, jaką pełni ten podsystem w funkcjonowaniu pozostałych podsystemów, należy podkreślić, że system rodzinny w ujęciu całościowym wskazuje na właściwe sobie zdolności homeostatyczne, rozumiane jako dążenie do określonego typu równowagi wewnętrznej. Niewątpliwie ta równowaga jest konieczna w zapobieganiu dezintegracji rodziny, zaś dzięki zdolnościom do samostabilizacji – cechuje ją tendencja do przetrwania (Hoffman, 1981).

4. KOMUNIKACJA JAKO PODSTAWA SPRAWNEGO RADZENIA SOBIE MAŁŻONKÓW Z ZADANIAMI ŻYCIOWYMI

Podstawą prawidłowego funkcjonowania każdej rodziny stanowi pełna, otwarta i szczerza komunikacja, zarówno werbalna, jak i niewerbalna. Porozumiewanie się w rodzinie jest prawidłowe wtedy, gdy każdy jej członek może wyrażać swoje przeżycia, uczucia, potrzeby, postawy i przekonania w atmosferze wzajemnej miłości, szacunku, akceptacji oraz wzajemnego zrozumienia i zaufania. Małżonkowie wzajemnie się słuchając, uznają prawo każdego z nich do odmiennego zdania. Dzięki takiej komunikacji możliwe jest rozładowanie napięć i negatywnych emocji, zapobiegając ich kumulowaniu się, oraz następuje wzrost poczucia tożsamości każdego partnera interakcji (Kazmierczak, Plopa, 2012). Dlatego też jednym z podstawowych wskaźników prawidłowej komunikacji w związku (i nie tylko) jest dojrzałość osobowa i wzajemna odpowiedzialność rozmówców (Ryś, 2006; Rostowska, 2001).

Poza tym znaczenie procesu komunikacji dla całego systemu rodzinnego jest ogromne, gdyż odbywa się on na wszystkich płaszczyznach życia rodzino-małżeńskiego. Wymienić tu można choćby wychowywanie dzieci, wprowadzanie nowych ról, norm i reguł, kontrolowanie oraz równoważenie m.in. niezależności i autonomii każdego jej członka (Rostowska, 2008). Aby rozwój relacji w rodzinie i wzmocnienie więzi między jej członkami było skuteczne, w dużej mierze znaczenia nabiera stopień intensywności i efektywności rozmów prowadzonych przez małżonków. Jeśli intensywność pozytywnych interakcji werbalnych będzie zadowalająca dla małżonków, nie będą oni mówić o braku porozumienia. Dzięki efektywnej komunikacji między małżonkami poszerza się pole znaczeń, co w efekcie daje poczucie małżeńskiej jedności (Jasiecki, 1991).

Wzajemna interakcja małżonków nie tylko kształtuje bliskość w relacji, ale także sprawia, że zachodzi między nimi dialog (Kornaszewska-Polak, 2013). Pojęcie dialogu zostało wprowadzone przez Laskowskiego (1985), który określił go jako proces dwukierunkowego przepływu informacji oraz przemyśleń między małżonkami. Może on przyjmować *formę rzeczywistą*, gdzie partnerzy szczerze wyrażają swoje myśli i opinie, lub *formę pozorną*, gdzie nie występuje szczerze wymienianie się myślami i opiniami między partnerami. Aby dialog między małżonkami był pozytywny, w każdej rozmowie należy stosować następujące zasady: otwartości i wrażliwości, słuchania przed mówieniem, rozumienia przed ocenianiem, dzielenia się przed dyskutowaniem oraz przebaczenia (Grzybowski, 1997).

Niewątpliwie prawidłowa komunikacja jest fundamentem sprawnego radzenia sobie małżonków z różnego rodzaju zadaniami życiowymi. Dlatego też, gdy małżonkowie przestają rozmawiać – osłabieniu ulega więź emocjonalna i uczuciowa między nimi, co prowadzić może do rozpadu związku. Terapeuci małżeńscy zgodziliby się zatem ze stwierdzeniem, iż jednym z głównych powodów, dla których małżonkowie szukają pomocy w celu ratowania ich związku, jest właśnie „wadliwa” komunikacja między nimi (lub jej brak). Aby wzmocnić relacje małżeńskie, bez wątpienia należy u małżonków kształtować odpowiednie umiejętności usprawniające komunikację. Jedną z nich jest umiejętność otwartego wyrażania siebie, czyli przekazywania tzw. komunikatów o sobie (Gordon, 2000), własnych myśli i odczuć, obaw i pragnień. Inną zaś jest umiejętność aktywnego słuchania otrzymywanych informacji zwrotnych, z całym zapleczem zachowań niewerbalnych i stosowanie zwrotów wskazujących na uważne słuchanie.

W celu poprawy jakości komunikacji małżeńskiej bardzo ważne jest uczenie małżonków konstruktywnych strategii rozwiązywania konfliktów. Podsta-

wą ich przezwyciężenia jest otwarta i uczciwa komunikacja bezpośrednio dotycząca sytuacji konfliktowych. Aby tak się stało, Rostowska (2001) wskazuje na szczególnie znaczące zasady i techniki radzenia sobie. Wymienić tu należy przede wszystkim: ograniczenie się do przekazywania takich komunikatów, które są „bezpieczne” dla odbiorcy, branie odpowiedzialności za swoje słowa, myśli, odczucia i zachowania bez obarczania winą partnera, koncentracja na „tu i teraz” bez wypominania zdarzeń z przeszłości, nie stosowanie drwin i sarkazmu, ale adekwatne rozładowanie napięcia poprzez wykorzystanie np. humoru, uwzględnienie różnic indywidualnych, płciowych i kulturowych oraz ich wpływu na zachowania, a także podjęcie widocznych prób rozumienia punktu widzenia małżonka (Rostowska, 2001). Dostosowanie się do powyższych zasad z pewnością polepszy komunikację w małżeństwie, przez co usprawni się jego funkcjonowanie.

Kształtowanie prawidłowej komunikacji w małżeństwie łączy się z dość istotnym faktem, iż jakość komunikacji zależy od dwojga partnerów, a każdy z nich z osobna może kontrolować jedynie własną część tego procesu (Harwas-Napierała, 2006). Warto również pracować nad własnymi technikami zachowań komunikacyjnych jeszcze przed zawarciem związku małżeńskiego i założeniem rodziny.

Jak widać z powyższego opisu, jakość przebiegu komunikacji w rodzinie ma wielkie znaczenie dla ogólnej jakości życia każdego członka danej rodziny. Dzieje się tak głównie dlatego, że to właśnie w rodzinie tak dorośli, jak i dzieci doświadczają większą część swoich najważniejszych i najbardziej intymnych relacji międzyludzkich. Poza tym, w rodzinie występują podwaliny procesu socjalizacji dzieci (Noller, 1995), co oznacza, że wszelkie umiejętności (interpersonalne, społeczne, komunikacyjne i in.) nabywają one właśnie w rodzinie pochodzenia. Proces komunikowania się zachodzi w określonym kontekście i wywołuje określone skutki. Komunikowanie się jest zatem nieodwracalne – nie można cofnąć lub powtórzyć jego przebiegu. Jest procesem ciągłym, niezwykle dynamicznym, a poza tym trwającym od chwili narodzenia człowieka aż do jego śmierci (Dobek-Ostrowska, 2006).

Konkludując rozważania na temat znaczenia podsystemu małżeńskiego dla funkcjonowania systemu rodzinnego, należy podkreślić, że w opracowaniu tym wskazano tylko niektóre ujęcia teoretyczne wyjaśniające psychologiczny kontekst zachowań małżonków względem siebie oraz wobec innych członków podsystemów rodzinnych. Kierowano się głównie tym, że ten typ relacji jest zbyt zróżnicowany i niezwykle ważny dla jakości funkcjonowania każdego małżeństwa oraz dla tworzonej przez ten związek rodziny. Zgodzić się należy z założeniami teorii systemowej, która traktuje małżeństwo jako fundament

każdej rodziny, że jest to diada, która poprzez swoje wzajemne interakcje wpływa na pozostałych członków systemu rodzinnego, a tym samym na cały system rodzinny. Z tego też względu wybór małżonka nie może mieć charakteru przypadkowego, gdyż w konsekwencji decyduje on o jakości życia wielu osób bezpośrednio i pośrednio związanych z daną rodziną.

BIBLIOGRAFIA

- ACITELLI L.K., KENNY D.A. & WEINER D. (2001). The importance of similarity and understanding of partners' marital ideals to relationship satisfaction. *Personal Relationships*, 8, 167-185.
- ADAMCZAK M. (1992). Krytyczne wydarzenia życiowe i radzenie sobie z nimi – wybrane zagadnienia. W: B. WALIGÓRA (red.). *Elementy psychologii klinicznej* (41-73). T. 2. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- ADAMSKI F. (1982). *Socjologia małżeństwa i rodziny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ANDERSON C., KELTNER D., JOHN O.P. (2003). Emotional convergence between people over time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1054-1068.
- BANDURA-MADEJ W. (1996). Podstawowe pojęcia teorii kryzysu i interwencji kryzysowej. W: W. BANDURA-MADEJ (red.). *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*. Warszawa: Interart.
- BAŃKA A. (2005). Jakość życia a jakość rozwoju. Społeczny kontekst płci, aktywności i rodziny. W: A. BAŃKA (red.). *Psychologia jakości życia*. Poznań: Wydawnictwo Psychologia i Architektura.
- BERTALANFFY von L. (1984). Ogólna teoria systemów. Podstawy, rozwój, zastosowania. Warszawa: PWN.
- BOMBA J. (1994). Wokół pojęcia kryzysu – implikacje diagnostyczne i terapeutyczne. *Zeszyty Interwencji Kryzysowej*, 2, 7-11.
- BOWEN M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: Jason Aronson.
- BRADSHAW J. (1994). Zrozumieć rodzinę. Rewolucyjna droga odnalezienia samego siebie. Warszawa: IPZiT Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- BRAUN-GAŁKOWSKA M. (1992). *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- BURLESON B.R. & DENTON W.H. (1992). A new look at similarity and attraction in marriage: Similarities in social-cognitive and communication skills as predictors of attraction and satisfaction. *Communication Monographs*, 59, 268-287.
- BYRNE D. (1971). *The attraction paradigm*. New York: Academic Press.
- CAPLAN G. (1960). Patterns of Prenatal Response to the Crisis of Premature Birth. *Psychiatry*, 23, 356-374.
- CASPI A., HERBNER E.S. (1990). Continuity and change: Assortative marriage and the consistency of personality in adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 250-258.

- CASPI A., HERBNER E.S., OZER D.J. (1992). Shared experiences and the similarity of personalities: A longitudinal study of married couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 281–291.
- CHMIELEWSKA M. (2011). Uzależnienie interpersonalne a jakość związku małżeńskiego. *Fides et Ratio*, 4(8), 38-64.
- CZABAŁA J.Cz. (1988). *Rodzina a zaburzenia psychiczne*. Kraków: Instytut Psychoneurologiczny.
- DE BARBARO B. (1994). *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Kraków: Collegium Medicum UJ.
- DE BARBARO M. (1999). Struktura rodziny. W: B. DE BARBARO (red.), *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny* (45-55). Kraków: Wydawnictwo UJ.
- DOBEK-OSTROWSKA B. (2006). *Komunikowanie polityczne i publiczne*. Warszawa: PWN.
- EISENSTADT S.N. (1968). Social institutions. In: *International Encyclopedia of Social Science* (409-410). Vol. 14. New York: Crowell Collier & Macmillan.
- FAJKOWSKA-STANIK M. (2001). *Transseksualizm i rodzina. Przekaz pokoleniowy wzorów relacyjnych w rodzinach transseksualnych kobiet*. Warszawa: IP PAN.
- FEINGOLD A. (1988). Matching for attractiveness in romantic partners and same-sex friends: A meta-analysis and theoretical critique. *Psychological Bulletin*, 104, 226-235.
- FRASER J.S. (1989). The Strategic Rapid Intervention Approach. In: Ch. FIGLEY (ed.). *Trating Stress in Families* (122-158). New York: Brunner/Mazel Publishers.
- GAJDA P.M. (2000). *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*. Tarnów: BIBLOS.
- GATTIS K.S., BERNS S., SIMPSON L.E. & CHRISTENSEN A. (2004). Birds of a feather or strange birds? Ties among personality dimensions, similarity, and marital quality. *Journal of Family Psychology*, 18, 564-574.
- GĘBKA M. (2003). Małżeństwo jako wspólnota i instytucja w nauce Kościoła katolickiego. W: *Blaski i cienie życia rodzinnego* (13-32). (*Roczniki Socjologii Rodziny*, XV), Poznań: Adam Mickiewicz University Press.
- GOLDENBERG H., GOLDENBERG I. (2006). *Terapia rodzin*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- GONZAGA G.C., CAMPOS B., BRADBURY T. (2007). Similarity, Convergence, and Relationship Satisfaction in Dating and Married Couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 34-48.
- GORDON T. (2000). *Wychowanie bez porażek*. Warszawa: IW PAX.
- GRZESIUK L. (1987). Strukturalna terapia rodzin w ujęciu Minuchina. *Nowiny Psychologiczne*, 1, 33-48.
- GRZESIUK L. (1994). *Studia nad komunikacją interpersonalną*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne. Pracownia Testów Psychologicznych.
- GRZYBOWSKI J. (1997). *Wprowadzenie do dialogu*. Kraków: Wydawnictwo M.
- GUTTMAN R., ZOHAR A. (1987). Spouse similarities in personality items: Changes over years of marriage and implications for mate selection. *Behavior Genetics*, 17, 179-189.
- HARWAS-NAPIERAŁA B. (1990). Współczesny model wyjaśniania i terapii zjawisk patologicznych w rodzinie. *Człowiek i Społeczeństwo*, 6, 93-101.
- HARWAS-NAPIERAŁA B. (2003). Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i ich konsekwencje dla rozwoju rodziców. W: B. HARWAS-NAPIERAŁA (red.). *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego* (11-23). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- HARWAS-NAPIERAŁA B. (2006). *Komunikacja interpersonalna i jej kształtowanie jako istotny wymiar jakości życia rodzinnego*. W: T. ROSTOWSKA (red.). *Jakość życia rodzinnego. Wybrane zagadnienia* (29–42). Łódź: Wyższa Szkoła Informatyki.
- HATFIELD E., CACIOPPO J. T., RAPSON R.L. (1994). *Emotional contagion*. New York: Cambridge University Press.

- HEATH A.C., BERG K., EAVES L.J., SOLAAS M.H., SUNDET J., NANCE W.E., et al. (1985). No decline in assortative mating for educational level. *Behavior Genetics*, 15, 349-369.
- HOFFMAN L. (1981). *Foundations of family therapy: A conceptual framework for systems change*. New York: Basic Books.
- IZARD C.E. (1960). Personality Similarity Positive Affect and Interpersonal Attraction. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61, 484-485.
- JANISZEWSKI L. (1986). *Sukces małżeński w rodzinach marynarzy. Studium socjologiczne*. Warszawa-Poznań: PWN.
- JAN PAWEŁ II (2000). *Familiaris consortio*. Warszawa: Centrum Duszpasterstwa Archidiecezji Warszawskiej.
- JASIECKI M. (1991). Otwartość i jej znaczenie w małżeństwie. *Zdrowie Psychiczne*, 1-4, 121-135.
- KALETA K. (2011). Rodzinne uwarunkowania społecznego funkcjonowania jednostek w świetle teorii Minuchina i Bowena. *Roczniki Psychologiczne*, 14(2), 141-158.
- KAZMIERCZAK M., PLOPA M. (2012). *Komunikacja w bliskich związkach. Teoria i metoda badania*. Warszawa: Vizja Press & IT.
- KELTNER D., KRING A.M. (1998). Emotion, social function, and psychopathology. *Review of General Psychology*, 2, 320-342.
- KLOHNNEN E.C., LUO S. (2003). Interpersonal attraction and personality: What is attractive-self similarity, ideal similarity, complementarity or attachment security? *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 709-722.
- KOCIK L. (2002). *Wzory małżeństwa i rodziny. Od tradycyjnej jednorodności do współczesnych skrajności*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.
- Kodeks Prawa Kanonicznego (1983). Dokumenty Kościoła. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Tytuł VII. Małżeństwo (kan. 1055-1165).
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy (1964). Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 czerwca 2012 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy. Dz. U. z 2012 r. Nr 0, poz. 788.
- KORNASZEWSKA-POLAK M. (2013). Style komunikowania się kobiet i mężczyzn a sytuacje trudne. *Fides et Ratio*, 2(14), 102-121.
- KOTLARSKA-MICHALSKA A. (1993). Małżeństwo jako przedmiot badań socjologicznych. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 5, 5-12.
- KOTLARSKA-MICHALSKA A. (1998). Małżeństwo jako związek, wspólnota, instytucja, podsystem i rodzaj stosunku społecznego. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 10, 49-66.
- LAFRANCE M., ICKES W. (1981). Posture mirroring and interactional involvement: Sex and sex typing effects. *Nonverbal Behavior*, 5, 139-154.
- LASKOWSKI J. (1979). *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Soboru Watykańskiego II*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- LASKOWSKI J. (1985). *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Soboru Watykańskiego II*. Warszawa: PAX.
- LOCKE K.D., HOROWITZ L.M. (1990). Satisfaction in interpersonal interactions as a function of similarity in level of dysphoria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 823-831.
- MARE R.D. (1991). Five decades of educational assortative mating. *American Sociological Review*, 56, 15-32.
- MATUSZEWSKA M. (2003). Funkcjonowanie w rolach rodzicielskich jako źródło rozwoju młodych dorosłych. W: B. HARWAS-NAPIERAŁA (red.). *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego* (25-46). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UM.

- MAY W.E. (2009). *Marriage. The Rock on Which the Family is Built*. 2nd ed. San Francisco: Ignatius Press.
- MINUCHIN S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge: Harvard University Press.
- MURRAY S.L., HOLMES J.G., BELLAVIA G., GRIFFIN D.W., DOLDERMAN D. (2002). Kindred spirits? The benefits of egocentrism in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 563-581.
- MURSTEIN B.I. (1980). Mate selection in the 1970s. *Journal of Marriage and the Family*, 42, 777-792.
- NAMYŚŁOWSKA I. (2000). *Terapia rodzin*. Warszawa: IPIŃ.
- NĘCKI Z. (1990). Komunikowanie niewerbalne. W: Z. NĘCKI, *Wzajemna atrakcyjność* (203-213). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- NOLLER P. (1995). Parent-adolescent relationships. In: M. A. FITZPATRICK, A.L. VANGELISTI (eds.). *Explaining family interactions* (77-111). Thousand Oaks, CA: Sage.
- OSTOJA-ZAWADZKA K. (1994). Mity rodzinne. W: B. DE BARBARO (red.). *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny* (85-91). Kraków: Collegium Medicum UJ.
- PŁOPA M. (2008). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- RADOCHOŃSKI M. (1980). Koncepcja terapii rodzinnej Salvadora Minuchina. *Problemy Rodziny*, 5, 33-40.
- RADOCHOŃSKI M. (1984). *Psychoterapia rodzinna w ujęciu systemowym*. Rzeszów: WSP.
- RADOCHOŃSKI M. (1986). Rodzina jako system psychospołeczny. *Problemy Rodziny*, 5, 13-21.
- ROSTOWSKA T. (1995). *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- ROSTOWSKA T. (2001). *Konflikt międzypokoleniowy w rodzinie. Analiza psychologiczna*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- ROSTOWSKA T. (2003). Dojrzałość osobowa jako uwarunkowanie życia małżeńskiego i rodzinnego. W: I. JANICKA, T. ROSTOWSKA (red.). *Psychologia w służbie rodziny* (45-55). Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- ROSTOWSKA T. (2008). *Małżeństwo, rodzina, praca a jakość życia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- ROSTOWSKI J. (1986). *Poziom podobieństwa cech osobowości partnerów jako uwarunkowania dobrego związku małżeńskiego*. Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- ROSTOWSKI J. (1987). *Zarys psychologii małżeństwa. Psychologiczne uwarunkowania dobrego związku małżeńskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ROSTOWSKI J. (2003). Style przywiązania a kształtowanie się związków interpersonalnych w rodzinie. W: J. JANICKA, T. ROSTOWSKA (red.). *Psychologia w służbie rodziny* (19-31). Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- ROSTOWSKI J., ROSTOWSKA T. (2014). *Małżeństwo i mitość*. Warszawa: Difin.
- RUSSELL R.J., WELLS P.A. (1991). Personality similarity and quality of marriage. *Personality and Individual Differences*, 12, 407-412.
- RYŚ M. (1999). *Psychologia małżeństwa w zarysie*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN.
- RYŚ M. (2001). *Systemy rodzinne. Metody badań struktury rodziny pochodzenia i rodziny własnej*. Warszawa: CMPPP-P.
- RYŚ M. (2006). Psychologia rodziny. W: J. STAL, E. OSEWSKA (red.). *Rodzina. Bezcenny dar i zadanie*. Radom: Polwen Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne.
- SHERWOOD J.J., SCHERER J.J. (1975). A Model for Couples. How Two Can Grow Together. In: S. MILLER (ed.). *Marriages and Families*. Beverly Hills, CA: Sage.
- SIMON F., STIERLIN H. (1998). *Słownik terapii rodzin*. Gdańsk: GWP.

- Słownik współczesnego języka polskiego* (1996). Red. B. DUNAJ. Warszawa: Wydawnictwo WILGA.
- SMYCZYŃSKI T. (2009). *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (23-24). Warszawa.
- STAGNER R. (1974). *Psychology of Personality*. New York: McGraw Hill Co.
- SZCZEPAŃSKI J. (1963). *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa: PWN.
- SZLENDAK T. (2011). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- TOKARCZYK E. (1999). *Małżeństwo i rodzina w świetle prawa*. W: K. OSTROWSKA, M. RYŚ (red.). *Wychowanie do życia w rodzinie* (72-99). Warszawa: CMPP-P MEN.
- TRYJARSKA B. (1998). *Terapia rodzinna*. W: L. GRZESIUK (red.). *Psychoterapia. Szkoły, zjawiska, techniki i specyficzne problemy* (245-293). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- TYSZKA Z. (1988). *Z metodologii badań socjologicznych nad rodziną*. Bydgoszcz: Pomorze.
- TYSZKOWA M. (1991). *Związek między rodziną a rozwojem psychicznym człowieka: poszukiwanie paradygmatu teoretycznego*. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 3, 133-153.
- VEBLEN T. (1971). *Teoria klasy próżniaczej*. Warszawa: PWN.
- WALCZAK M. (2003). *Dylematy życia małżeńskiego. Rzecz o dynamice i kryzysach w relacjach małżeńskich*. W: J. JANICKA, T. ROSTOWSKA (red.). *Psychologia w służbie rodziny*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- WATKINS M.P., MEREDITH W. (1981). *Spouse similarity in newlyweds with respect to specific cognitive abilities, socioeconomic status, and education*. *Behavior Genetics*, 11, 1-21.
- WHITE G.L. (1980). *Physical attractiveness and courtship progress*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 660-668.
- WILLI J. (1996). *Fazy małżeństwa i typowe dla nich kryzysy*. W: J. WILLI. *Związek dwojga. Psychoanaliza pary*. Warszawa: Jacek Santorski & Co.
- WOJTYŁA K. (1962). *Miłość i odpowiedzialność*. Kraków: Znak.
- ZIEMSKA M. (1979). *Rodzina a osobowość*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- ZONDERMAN A.B., VANDENBERG S.G., SPUHLER K.P., FAIN P.R. (1977). *Assortative marriage for cognitive abilities*. *Behavior Genetics*, 7, 261-271.

MAŁŻEŃSTWO A FUNKCJONOWANIE RODZINY

S t r e s z c z e n i e

Małżeństwo i rodzina to struktury społeczne, które chociaż są ze sobą ściśle powiązane, to jednak nie są tożsame. Tym, co je różni, to: specyfika relacji, charakter władzy oraz funkcje, role i zadania, jakie zostały im społecznie nadane.

Problematyka małżeńska stanowi przedmiot zainteresowań wielu dyscyplin naukowych, w tym prawa, teologii, socjologii i psychologii. Zgodnie z założeniami teorii systemowej, jakość i charakter relacji między małżonkami w istotny sposób rzutuje na cały system rodziny. Można zatem powiedzieć, że małżeństwo stanowi dla członków rodziny ważny punkt odniesienia, czyli podstawę, na której budowane są relacje i więzi między członkami innych podsystemów rodzinnych, kształtowany jest rodzinny system wartości oraz sposoby komunikowania się i rozwiązywania konfliktów rodzinnych. Omówienie bardzo złożonej i zróżnicowanej problematyki dotyczącej wzajemnych relacji między małżeństwem i rodziną w jednym artykule, z uwagi na ograniczone jego ramy objętościowe, jest niemożliwe. Dlatego też w niniejszym

opracowaniu przedstawione zostały tylko wybrane kwestie, które wskazują na rolę, jaką małżeństwo pełni wobec innych podsystemów rodzinnych, tj. podsystemu rodzicielskiego czy podsystemu rodzeństwa. Szczególną uwagę w tym artykule zwrócono na takie kwestie, jak: interdyscyplinarny charakter badań nad małżeństwem; podobieństwo partnerów jako kryterium doboru małżeńskiego; małżeństwo jako podsystem rodziny; komunikacja jako podstawa sprawnego radzenia sobie małżonków z zadaniami życiowymi.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina.

MARRIAGE AND FAMILY FUNCTIONING

S u m m a r y

Marriage and family are social structures that although they are closely related, they are not identical. What is making them different is: specificity of the relation, the nature of power and functions, roles and tasks which socially were granted them.

The study of marriage is a subject of various scientific disciplines such as law, theology, sociology and psychology. According to assumptions of the system theory the quality and character of the relation between spouses in the significant way are projecting onto the family entire system. We may say, that the marriage constitutes the important point of reference, the base, on which relations and bonds are being built between members of other family subsystems, a family system of values is being shaped and ways of communicating and solving family conflicts. Discussing the issues so much folded and diversified concerning the interrelation among the married couple and the family in one article due to limited volume frames, is impossible. Therefore, in this study are presented only some of the issues that point to the role that marriage fulfills towards other family subsystems i.e. parental subsystem or siblings subsystem. Particular attention in this article has been paid to issues such as interdisciplinary nature of research on marriage; resemblance of partners as marital selection criteria; marriage as a subsystem of the family; communication, as the base that spouses can efficiently cope with the tasks of life.

Key words: marriage, family.